

ВНЕСОК ГЕНРІ КІССІНДЖЕРА У НАЛАГОДЖЕННЯ ДИПЛОМАТИЧНИХ ВІДНОСИН МІЖ США ТА КИТАЄМ

У статті розглянуто період нормалізації американо-китайських відносин у 70-х рр. XX ст. Проаналізовано роль Генрі Кіссінджера у становленні дипломатичної співпраці США та КНР. Ключові слова: американо-китайські відносини, Генрі Кіссінджер, дипломатія.

До початку 70-х років Китай перетворюється на самостійний центр сили у міжнародних відносинах, в одну з провідних держав Східної Азії. Сполучені Штати розуміють, що їм потрібно співпрацювати з Китаєм. Не останню роль у цьому питанні відігравали також радянсько-китайські протиріччя, які враховувалися керівництвом США. Генрі Кіссінджер, радник президента з питань національної безпеки, дотримувався думки, що Китай може стати хорошою протипагою проти СРСР, і навіть винайшов новий термін «тристороння дипломатія». Він вів секретний обмін повідомленнями з китайськими посередниками і здійснював таємні візити до Пекіну, у ході яких обговорював важливі питання. Аналіз політичних кроків Генрі Кіссінджера дозволить зрозуміти, яким чином відбувалося зближення США та Китаю, і які це мало наслідки для обох держав та міжнародного становища загалом.

Найбільш повно діяльність Кіссінджера представлена у американській історіографії, в першу чергу варто виділити праці Марвіна і Бернарда Кальб¹ та Волтера Айзексона². Ці біографи детально описують життєвий та політичний шлях дипломата, аналізують його дії на посаді радника президента з питань національної безпеки та державного секретаря США. Американський історик Роберт Даллек, що спеціалізується на дослідженні американських президентів, присвятив одну зі своїх праць³ Ніксону та Кіссінджеру, детально описавши їх дипломатичну кар'єру. Співпрацю президента та держсекретаря досліджував також Херш Сеймур⁴. Важливою для нас є «Дипломатія» самого Кіссінджера⁵, у якій він окремо розповідає про зовнішньополітичний курс США щодо Китаю. У вітчизняній історіографії немає ґрунтовних праць, які б виокремлювали діяльність конкретно Кіссінджера, але багато науковців займались дослідженням американо-китайських відносин, є низка статей, присвячена цій тематиці.

Для здійснення дослідження варто було залучити англійські джерела. Основу джерельної бази цієї статті становлять мемуари Кіссінджера⁶ і Ніксона⁷, а також серія документів Держдепартаменту США під назвою «Foreign Relations of the United States»⁸.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні особливостей налагодження дипломатичних відносин між США та Китаєм та визначенні ролі Генрі Кіссінджера у цьому процесі.

Річард Ніксон та Генрі Кіссінджер розглядали політику співпраці з Китаєм перш за все в контексті розв'язання конфлікту у В'єтнамі, який на той час перетворився на головну внутрішньополітичну проблему США і значно заважав здійсненню міжнародної розрядки⁹. Багато держав засудили американське вторгнення до В'єтнаму. В середині країни були масові демонстрації проти війни, що погрожувало внутрішній стабільності держави. Також Вашингтон прагнув встановити стійкий баланс у трикутнику найбільш впливових світових держав США-СРСР-КНР, добитися послаблення радянського тиску на НАТО в Європі і за допомогою КНР протидіяти зростанню радянського впливу в Азії¹⁰.

У 1969 році між представниками КНР і США відбувся секретний обмін думками після конфліктів на радянсько-китайському кордоні. 5 вересня заступник Держсекретаря США Елліот

Річардсон заявив, що у разі виникнення масштабного збройного конфлікту між Китаєм і СРСР Сполучені Штати не залишаться байдужими. Ця заява була зроблена на підставі доповіді ЦРУ, згідно з якою на момент прикордонних зіткнень біля радянсько-китайського кордону знаходилося 40 радянських дивізій, а з китайської сторони значного зосередження військ не спостерігалось. А 6 квітня з Пекіну надійшла сенсаційна пропозиція: американська збірна з настільного тенісу, що знаходилася на чемпіонаті в Японії, запрошувалася до Китаю за рахунок КНР¹¹. Це був перший офіційний візит американців до КНР з моменту її утворення в 1949 році.

Завдяки тому, що першою офіційною американською делегацією, яка відвідала Китай, стала команда гравців з настільного тенісу, цей етап у відносинах між США і КНР отримав назву «пінг-понгова дипломатія».

У 1972 році до США приїхали китайські спортсмени, які вже тоді вважалися одними з лідерів у настільному тенісі. Вони також провели ряд показових зустрічей з американськими спортсменами і змогли ближче познайомитися з Америкою¹².

Це був прорив у американсько-китайських відносинах. Завдяки чудовій грі та підприємливості прем'єра Держради КНР Чжоу Еньлая і Держсекретаря США Генрі Кіссінджера у відносинах Пекіна і Вашингтона намітились позитивні зрушення. Разом з тим, це також сприяло зміні геополітичної ситуації у «великому стратегічному трикутнику» США-СРСР-КНР: зміцнило становище КНР і США та послабило позиції СРСР, який до кінця 1970-х опинився в міжнародній ізоляції¹³.

Дипломатія пінг-понгу створила сприятливий політичний фон, який уможливив візити радника президента США з питань національної безпеки Г. Кіссінджера до Китаю в липні та жовтні 1971 року. У липні 1971 Кіссінджер здійснив таємний візит до Пекіна. Ніксон прагнув з'ясувати, наскільки Китай зможе взаємодіяти з США в сфері протидії радянській геополітичній загрози¹⁴. Під час свого першого візиту Кіссінджер підкреслив, що «США більше не є ворогом Китаю, вони не будуть більше ізолювати Китай, підтримають пропозицію про відновлення членства КНР в ООН, але будуть виступати проти вигнання з ООН представників Чан Кайші»¹⁵. Крім того, в бесіді з Чжоу Еньлаєм Генрі Кіссінджер позначив питання порядку денного, які планувалося обговорити під час візиту до Китаю президента Ніксона (ситуація в Індокитаї, Тайванська проблема, ставлення до третіх країн (Японії та СРСР), контроль над озброєннями і т. д.). Найболючішою темою обговорення була Тайванська проблема, в якій США пішли на поступки КНР, погодившись вивести дві третини збройних сил США з Тайваню після В'єтнамської війни. На знак теплового ставлення до Китаю, Генрі Кіссінджер передав Китаю знімок радянських військових об'єктів, зроблений американським супутником¹⁶. У ході бесід з китайськими керівниками Кіссінджер зрозумів, що керівництво КНР вважало головною загрозою для безпеки своєї країни Радянський Союз. Китайські лідери прагнули отримати запевнення Вашингтона про відмову США блокуватися з Радянським Союзом проти КНР. По суті принципи цілі США і КНР збігалися щодо зусиль в рамках глобальної рівноваги сил¹⁷.

Між візитами Генрі Кіссінджера відбулася ще одна важлива історична подія – США підтримали кандидатуру КНР до складу ООН, а незабаром делегація Народного Китаю зайняла місце Тайваню в числі постійних членів у Раді безпеки ООН, незважаючи на протидію США. Ізоляція КНР завершилася.

Під час другого візиту Генрі Кіссінджера в жовтні 1971 року сторони обговорили майбутнє Тайваню, японську оборонну політику, війну у В'єтнамі, конфлікт через Бангладеш і деталі майбутнього візиту президента Р. Ніксона до Китаю. Крім того, Генрі Кіссінджер і Чжоу Еньлай обговорили чернетки Шанхайського комюніке, яке ще належало підписати¹⁸.

Бесіди Кіссінджера підготували візит президента Ніксона в Китайську Народну Республіку. Його кульмінацією стало підписання двостороннього Шанхайського комюніке, яке, за словами Кіссінджера, «стало орієнтиром для китайсько-американських відносин на наступне десятиліття»¹⁹. І ось, 21 лютого 1972 відбувся намічений візит Річарда Ніксона до Китаю.

Перша та єдина зустріч Ніксона та Мао відбулася в момент, коли ще не існувало офіційних міждержавних відносин між КНР і США. У той же час вона не тільки означала їх фактичну нор-

малізацію, але і заклала фундамент взаємовідносин між політичними лідерами Китаю та Америки на подальші роки, а безпосередньо для Мао і Ніксона стала однією з вищих досягнень в їх зовнішній політиці.

Готовність Ніксона йти на поступки в питаннях Тайваню та їх взаєморозуміння того, що обидві держави мають більш потужного противника, в загальному визначили основи для «Шанхайського комюніке» від 28 лютого 1972 року²⁰.

В той час, як Китай підтвердив підтримку воєн національно-визвольного характеру, то США, в свою чергу, підтвердили прихильність до мирного вирішення спірних питань; в цей же час обидві країни образно виразили опозиційне ставлення до «гегемонії» радянського впливу в Азійсько-Тихоокеанському регіоні²¹.

Це було не лише актом підтвердження антирадянської основи пекінсько-вашингтонського зближення, але й перекреслило собою пропозиції Москви щодо американо-радянської співпраці у випадку, якщо КНР становитиме для них обопільну загрозу²².

28 лютого, в кінці візиту Ніксона до Китаю був опублікований текст Шанхайського комюніке КНР і США, яке так довго обговорювалося обома сторонами. Там заявлялося, що:

1) прогрес у напрямку нормалізації відносин між КНР і США служить інтересам усіх країн;
2) обидві сторони бажають зменшити небезпеку виникнення міжнародного військового конфлікту;

3) жодна зі сторін не претендує на гегемонію в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, і кожна з них буде протистояти зусиллям якої іншої країни або групи країн встановити подібну гегемонію²³.

Головне що об'єднувало США і Китай – бажання послабити вплив Радянського Союзу в Азії і в світі. Саме тому одна зі статей Шанхайського комюніке говорить про недопущення гегемонії якоїсь держави в Азії, там зазначалось: «Є істотні відмінності між Китаєм і США у своїх соціальних системах і зовнішній політиці. Проте, обидві сторони погодилися, що країни, незалежно від їхніх соціальних систем, повинні будувати свої відносини на принципах поваги суверенітету і територіальної цілісності всіх держав, без агресії стосовно інших держав, невтручання у внутрішні справи інших держав, рівності та взаємної вигоди, мирного співіснування. Міжнародні суперечки повинні бути врегульовані на цій основі, не вдаючись до використання сили чи погрози силою. Сполучені Штати та Китайська Народна Республіка готові застосовувати ці принципи у своїх взаємовідносинах»²⁴.

Таким чином, почалася епоха нормалізації відносин між Китаєм і США. У 1973 році між головою Китаю і президентом США була встановлена телефонна лінія. Починаючи з 1971 року, сторони постійно обмінювалися даними про дислокацію радянських військ. У зв'язку з Вотергейтським скандалом та відходом Ніксона з поста президента, нормалізація відносин між США і КНР дещо сповільнилася. Однак, 1 січня 1979 між КНР і США встановилися дипломатичні відносини. Китай і США часто обмінювалися візитами офіційних осіб. Сторони почали активну співпрацю у військовій, економічній, культурній, науковій сфері і т. д.²⁵

У наступному році взаємодія США і КНР вийшла на якісно новий рівень. Нове спільне комюніке, опубліковане в лютому 1973 р. передбачало, що обидві країни будуть спільно протидіяти спробам будь-якої держави встановити світове панування. Тим самим, відносини між США і КНР набули характеру складного поєднання партнерства з серйозними розбіжностями в деяких питаннях²⁶.

Таким чином, можна говорити про те, що американське керівництво стало не без успіху розігрувати проти Радянського Союзу «китайську карту». У результаті на міжнародній арені склався трикутник США-СРСР-КНР²⁷.

Міжнародне становище Китайської Народної Республіки істотно змінилося. У жовтні 1971 р представник КНР зайняв місце Китаю в ООН. У вересні 1972 г. були нормалізовані відносини КНР з Японією. На відміну від США Токіо пішов на встановлення повних дипломатичних відносин з Пекіном, розірвавши офіційні зв'язки з Тайванем і визнавши уряд КНР «єдиним законним урядом Китаю», а Тайвань – «невід'ємною частиною КНР»²⁸.

В рамках даної концепції СРСР і США ставилися на одну дошку. Тим самим протистояння СРСР і КНР дещо приглушувалося. Сторонам не вдалося домогтися повної нормалізації відносин, але і нижча точка їх погіршення залишилася позаду. Ставши активним «гравцем» на міжнародній арені, зайнявши місце в ООН, включившись в трикутник Вашингтон-Москва-Пекін, Китай позбувся «комплексу неповноцінності». Його політика стала більш виваженою і передбачуваною²⁹.

Згодом КНР починає змінювати свій зовнішньополітичний курс і створює концепцію «трьох світів», де значимість США і СРСР для Китаю зрівнювалася. А генеральний секретар ЦК КПК Ху Яобан заявив на XII з'їзді Компартії Китаю, що «Китай аж ніяк не спирається ні на яку велику державу або групу держав і жодним чином не підпорядковується тиску будь-яких великих держав»³⁰. Таким чином, зовнішня політика КНР стала більш прагматичною і відмовилася від протистояння Радянському Союзу.

Значний підйом у розвитку американсько-китайських відносин на початку 70-х років (1971–1973) замінився періодом довгого застою в середині десятиліття. Візити державного секретаря Г. Кіссінджера в Китай у листопаді 1974 р. та нового президента Дж. Форда у грудні 1975 р. не поглибили процесу нормалізації, а лише зафіксували статус-кво у вже досягнутих домовленостях. Не випадково в результаті переговорів президента США з китайськими лідерами не було підписано спільного комюніке чи інших офіційних документів.

Отже, встановлення дипломатичних відносин між КНР та США в 70-х роках ХХ ст. багато в чому стало можливим завдяки поглядам та зусиллям зовнішньополітичного стратега США Генрі Кіссінджера. Він розумів, що на той момент Сполучені Штати перебували у такому становищі, коли потрібно було розіграти «китайську карту» перед Радянським Союзом. Війна у В'єтнамі та складне внутрішньополітичне становище спонукало Вашингтон до співпраці з Пекіном. Саме Кіссінджер організував початок нормалізації відносин між США та Китаєм, здійснюючи таємну переписку і візити до КНР, шукаючи компроміс щодо найбільш гострих питань, які цікавили обидві сторони. Відносини між двома великими державами налагодились, але згодом КНР дещо змінює свою політику і знову віддаляється від США.

¹ Marvin L. Kalb, Bernard Kalb. Kissinger. – Artenuva, 1974. – 577 p.

² Walter Isaacson. Kissinger: A Biography. – New York, 2005. – 896 p.

³ Robert Dallek. Nixon and Kissinger: Partners in Power. – New York, 2007. – 754 p.

⁴ Hersh Seymour. The price of power: Kissinger in the Nixon White House / Hersh Seymour. – New York, 1983. – 698 p.

⁵ Кіссінджер Г. Дипломатія. [науч. ред. А. А. Сидоров; пер. с англ. В. В. Львова; послесл. Г. А. Арбатова]. – М., 1997. – 847 с.

⁶ Kissinger H. White House years. – Boston, 1979. – 1521 p.

⁷ Nixon R. The Memoirs of Richard Nixon. – Simon & Schuster, 1978. – 1136 p.

⁸ Foreign Relations of the United States, 1969–1976. Nixon – Ford administrations [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://history.state.gov/historicaldocuments/nixon-ford>

⁹ Kissinger H. White House years. – Boston, 1979. – P. 805.

¹⁰ Шевчук О. В. Стратегічний трикутник США-КНР-РФ // Дослідження світової політики: Збірник наукових праць / Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, редкол.: Є. Є. Камінський (гол. ред.) та ін. – Вип.24. – С. 206.

¹¹ Встановлення дипломатичних відносин між КНР та США. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://historical-club.org.ua/vsesvitnya-istoriya/istoriya-ssha/829-vstanovlennya-diplomatichnix-vidnosin-mizh-knr-ta-ssha.html>

¹² Там само.

¹³ Павко А. І. Зовнішньополітична «доктрина Ніксона» у контексті глобального домінування // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: наукове видання / Кам'я-

нець-Подільський національний університет ім. Івана Огієнка. – Кам'янець-Подільський, 2013. – С. 590.

¹⁴ Nixon R. The Memoirs of Richard Nixon. – Simon & Schuster, 1978. – P. 710.

¹⁵ Трифонов В. И. Генри Киссинджер о прошлом и будущем американо-китайских отношений // Азия и Африка сегодня : ежемесячный научный и общественно-политический журнал / Российская акад. наук; Ин-т востоковедения; Ин-т Африки. – М., 2013. – № 3 (668). – С. 43.

¹⁶ Галенович Ю. Мао, Никсон и СССР // Свободная мысль: международный общественный журнал / Центр исследований постиндустриального общ-ва. – М., 2009. – №9 (1604). – С. 133.

¹⁷ Шевчук О. В. Стратегічний трикутник США-КНР-РФ // Дослідження світової політики: Збірник наукових праць / Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, редкол.: Є. Є. Камінський (гол. ред.) та ін. – Вип. 24. – С. 206

¹⁸ The US-China Dialogue of the Deaf. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.project-syndicate.org/commentary/soros65/English>.

¹⁹ Kissinger Henry. White House years. – Boston, 1979. – P. 810.

²⁰ Joint Communique of the United States of America and the People's Republic of China (Shanghai Communique). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.china.org.cn/english/china-us/26012.htm>

²¹ Шергін С. О. Азіатсько-Тихоокеанський регіон: історія і сучасність. – К., 1993. – С. 91.

²² Чжао Х. Китайская дипломатия в контексте процессов взаимовлияния и соперничества в Восточной Азии // Аналитические записки. – М., 2007. – №1(21). – С. 42.

²³ Foreign Relations of the United States, 1969–1976. Nixon – Ford administrations. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://history.state.gov/historicaldocuments/nixon-ford>

²⁴ Shanghai communique. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.taiwandocuments.org/communique01.htm>.

²⁵ Киссинджер Г. Дипломатия. – С. 570.

²⁶ Бобо Ло. Россия, Китай и США: Прошлое и будущее стратегического треугольника. Февраль 2010. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/ifri-rnv47-bobo-lo-triangle-strat-rus-2010.pdf. – С. 13.

²⁷ Пірожкова Ю. «Китайський фактор» у стратегії розрядки міжнародної напруженості адміністрації Р. Ніксона // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2007. – С. 162.

²⁸ Галенович Ю. М. Россия – Китай – Америка: От соперничества к гармонии интересов? – М., 2006. – С. 345.

²⁹ Marvin L. Kalb, Bernard Kalb. Kissinger. – P. 458.

³⁰ Чжао Х. Китайская дипломатия в контексте процессов взаимовлияния и соперничества в Восточной Азии // Аналитические записки. – М., 2007. – №1(21). – С. 44.

В статье рассмотрен период нормализации американо-китайских отношений в 70-е годы XX века. Проанализирована роль Генри Киссинджера в становлении дипломатического сотрудничества США и КНР.

Ключевые слова: американо-китайские отношения, Генри Киссинджер, дипломатия.

The article deals with the period of normalization of US-China relations in the 1970's. The role of Henry Kissinger in establishing diplomatic cooperation between the United States and China are analyzed.

Keywords: US-China relations, Henry Kissinger, diplomacy.